

МОДЕРНІСТСЬКІ ПОШУКИ ВІРДЖИНІ ВУЛФ У ЖАНРІ БІОГРАФІЇ

Галина Варнацька

Кандидат філологічних наук, старший викладач,
кафедра світової літератури та славістики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
82100, Дрогобич Львівська обл., вул. Т.Шевченка, 34, email: halyna12@gmail.com

UDC: 821.111-31 B28

ABSTRACT

Varnatska Halyna. The modernist searches of Virginia Woolf in a genre of biography.

The article deals with V. Woolf's formal experimentation in a genre of biography. This genre was relevant during the entire V. Woolf's life, she even tried to push the boundaries of the genre, release it from conventions, create its harmonious blend of truth and fiction, and bring the artistic value to dry documentary presentation of biographical facts. Her own vision of the biographical genre Virginia Woolf presented in her two theoretical articles: «The new biography» (1927) and «The Art of Biography» (1939).

Keywords: biography, Virginia Woolf, modernism.

У статті зосереджено увагу на формальних експериментах Вірджинії Вулф у жанрі біографії. Цей жанр був актуальним упродовж усієї творчості В. Вулф, більше того, вона намагалася розсунути межі жанру, звільнити його від умовностей, створити у ньому гармонійне поєднання правди і вигадки, надати художньої цінності сухому документальному викладу біографічних фактів. Власну візію біографічного жанру Вірджинія Вулф виклала у двох теоретичних працях: «Нова біографія» (1927) і «Мистецтво біографії» (1939).

Ключові слова: біографія, Вірджинія Вулф, модернізм.

З ХХ ст. у художній літературі відбулася трансформація нормативної жанрової системи. Інтенсифікувалося експериментування модерністських письменників з жанровими константами, що створило умови для радикальної модифікації жанрових форм. Метою даної статті є проаналізувати художні пошуки у цьому напрямку англійської письменниці Вірджинії Вулф.

Зацікавлення Вулф жанром біографії не було випадковим. Батько письменниці, Леслі Стівен, почесний редактор «Словника національних біографій»¹, став автором 379 біографічних статей. Відомо, що Леслі Стівен, людина достатньо впливова серед англійської інтелігенції того часу, виховував власних нащадків у беззастережному підпорядкуванні його авторитетові. Деспотичний характер батька почасти ускладнював вільний розвиток дітей, що Вірджинія Вулф з прикрістю визнала аж у зрілому віці. Так у щоденнику від 28 листопада 1928 року письменниця записала: «Батьковий День народження. Йому б сповнилося дев'яносто шість сьогодні..., але, як добре, що цього не сталося. Його життя повністю припинило б моє. Що могло б здійснитися? Не було б творчості, не було б книжок – неймовірно» [11, с. 208]. Амбівалентне ставлення до Леслі Стівена викликало, з одного боку, шанобливі почуття до його творчої праці, а з іншого – намагання заперечити батьковий

¹ Dictionary of National Biography / [ed. By Sir Leslie Stephen and Sir Sidney Lee]. – in 68 vols. – London : Smith, Elder & Co, 1885-1900.

авторитет, а отже, й вікторіанські усталені норми і цінності. Одним із методів протесту, на думку багатьох дослідників, була спроба В. Вулф розширити обрії біографічного жанру. Тривала батькова праця над словником біографій не могла не вплинути на самосвідомість майбутньої письменниці: «Словник національних біографій» знищив життя Адріана [брата В. Вулф – Г. В.] ще до того, як він народився. «Словник» також додав мені спритності розуму. Без цього внеску в історію Англії, я б не була такою розумною, але я, безперечно, була б більш врівноваженою» [11, с. 277]. Дочка редактора «Словника національних біографій» сприймала власного батька як «деспотичну силу» [5, с. 92], що пригнічувала її талант: «Я завжди проклинала ті 68 чорних книг» [12, 4, с. 145]. Таке амбівалентне ставлення до батька і його творчості дало підставу англійській дослідниці Дж. Бріггз назвати В. Вулф «бунтівною донькою «Словника національних біографій» [3, с. 193].

Свій перший досвід роботи у біографічному жанрі Вірджинія Вулф отримала невдовзі після смерті батька у 1904 році, коли історик і далекий родич письменниці Фредерік Вільям Мейтланд попросив її допомоги у створенні біографії Леслі Стівена. Хто, як не рідна донька, могла розповісти більше і докладніше про власного батька. У результаті такого творчого співробітництва 1905 року з'явився невеликий ескіз, що зображав ретельно відібрані чуттєві моменти приватного життя Леслі Стівена, особливо душевними видавалися епізоди, коли той пускає іграшкового кораблика на ставу разом з дітьми або читає їм перед сном.

Насправді Вірджинії Вулф, іншим дітям сім'ї Стівенів, їхній матері і особливо прислузі в будинку часто були знайомі спалахи роздратування Леслі, але вони покірливо сприймали приступи гніву і батькові напади люті як ціну за його геній. Згодом В. Вулф іронічно пригадувала, що Ф. Мейтланд «категорично відмовлявся повірити..., що дратівливість Леслі нагадувала щось більше, аніж те, що він називав (у своїй біографії) «барвистим градом іскор» [8, с. 148].

Фредерік Мейтланд, включивши цей невеликий за обсягом, але такий чудовий за стилем і викладом матеріалу біографічний нарис до своєї монографії «Життя і листи Леслі Стівена¹» («Життя і листи...» – шаблонна назва для традиційної біографії того періоду), навіть не назвав його автора, натякнувши лише, що це спогади однієї з дочок Л. Стівена.

Відбираючи епістолярну спадщину Л. Стівена, В. Вулф отримала пораду від старого батькового товариша: «Що б ти не робила, не оприлюднюй нічого надто особистого» [12, 1, с. 151]. Письменниця знала, що існувала традиція створювати такий образ об'єкта біографії, який би викликав повагу серед читачів, але розуміла, що таке зображення не завжди відповідало істині. «Словник національних біографій» та інші традиційні життєписи, на думку В. Вулф, могли лише відтворити зовнішню оболонку людини, залишаючи поза увагою найсуттєвіше – внутрішнє, особисте.

У ранніх спробах свого письма В. Вулф зверталася до образів членів родини, продовжуючи, таким чином, сімейну традицію писання спогадів, мемуарів, листів, щоденників, що ретельно зберігалися як реліквія і час від часу перечитувалися. Образи добре їй знамих родичів давали початковий матеріал для творчості, а також, хоча й нечисленну, читачьку аудиторію. Наслідуючи батькову «Книгу-мавзолей»², що була написана Л. Стівеном спеціально для дітей як розповідь про їхню нещодавно померлу матір, В. Вулф у 1908 р. написала «Спогади» про рідну сестру Ванессу Стівен, що мали форму листа до її ще ненародженого сина.

¹ Maitland F. W. The Life and Letters of Leslie Stephen / Frederic William Maitland. – London : Duckworth, 1906. – 509 p.

² Stephen L. Sir Leslie Stephen's Mausoleum Book / Leslie Stephen. Oxford : Clarendon Press, 1977. – 152 p.

Жанр біографії був актуальним упродовж усієї творчості В. Вулф, більше того, вона намагалася розсунути межі жанру, звільнити його від умовностей, створити у ньому гармонійне поєднання правди і вигадки, надати художньої цінності сухому документальному викладу біографічних фактів: «Інстинкт підказує нам, що ми повинні завжди доповнювати те, що ми читаємо... підґрунтя, стосунки, мотив... це ніщо інше як гра навмання, в яку ми граємо в залізничному вагоні стосовно людей, які покидають нас...» [цит. за 2, с. 33].

Власну візію біографічного жанру Вірджинія Вулф виклала у двох теоретичних працях: «Нова біографія» («The New Biography», 1927) і «Мистецтво біографії» («The Art of Biography», 1939).

В есе «Нова біографія» В. Вулф осмислює роль і співвідношення документальності (інформативності) та творчої уяви (художності) у викладі біографічного матеріалу. Письменниця переконана, що одним з основних недоліків вікторіанської біографії було дотримання лише зовнішнього образу людини (об'єкта біографії), звідси – спотворення особистості. На думку В. Вулф, у вікторіанській біографії панувала «ідея доброчесності» («the idea of goodness»): вікторіанські знаменитості поставали шляхетними, благородними, сильними особистостями, але їхня справжня суть усе ж залишалася невідомою читачеві. «Вікторіанський життєпис був строкатим, неоднорідним, потворним явищем» [6, с. 188], – зазначала письменниця.

Першочерговим завданням біографічного жанру, та й літератури в цілому, В. Вулф вважала «мерехтіння внутрішнього полум'я, що спалахами осяє нашу свідомість» [9, с. 150]. Отож, біографи мали б передовсім звертати увагу читачів на внутрішній світ особистості, передавати його істинне, тобто духовне життя. Щоб поживавити жанр біографії, зробити його більш яскравим та виразним, письменникам, на думку В. Вулф, варто користуватися образними прийомами, запозиченими з романного жанру. Для цього автор пропонувала поєднати «тверду, як граніт істину» і «незбагненну, як веселка, особистість» в одному творі: «...якщо ми уявляємо правдивість твердою, як граніт, а особистість – незбагненою, як веселка, і розуміємо, що завданням біографії є поєднати ці два компоненти у єдине ціле, нам доведеться погодитися, що це справді складне завдання, і не варто дивуватися – більшість біографів виявилися неспроможними його виконати» [6, с. 186]. Необхідно зрозуміти, вважає В. Вулф, що матеріалом для життєпису можуть слугувати не лише біографічні деталі, репрезентовані у хронологічній послідовності, а й певні, на перший погляд, неважливі чи малозначущі для самої особистості, але чуттєво концентровані моменти життя: «...сама людина, суть її характеру проявляється у тоні голосу, повороті голови, якійсь короткій фразі» [6, с. 190].

Складність біографічного жанру, на думку В. Вулф, полягає ще й у тому, що від автора вимагається розповідати правду, точність якої можна легко з'ясувати. Але, продовжувала далі письменниця, це не означає, що художня проза як оболонка біографії є неправдивою, ми все частіше пристосовуємо її у реальності до власного життя: «...кожен з нас є радше Гамлетом, Принцом Датським, аніж Джоном Смітом, Торговцем Зерном» [6, с. 192]. Найважчим завданням для біографа залишається гармонійно поєднати обидва вищезгадані компоненти життєпису.

Розмірковуючи про стан жанру біографії напочатку ХХ ст., В. Вулф дійшла висновку, що найбільші жанрові зрушення зачепили передовсім обсяг біографічного твору – поступово починають зникати багатотомні серійні видання, значні зміни відбулися також у способі представлення героя авторами біографій. Письменники перестають бути фахівцями з хронологічного укладання життєвих фактів, а стають митцями, художниками, котрі посилюють творчу уяву, надаючи біографіям нової якості. До таких авторів, на думку В. Вулф, першочергово належать уже згадані раніше Л. Стречі та Г. Ніколсон. Письменниця зверталася до біографій «Знамениті вікторіанці» («Eminent Victorians», 1918), «Королева Вікторія» («Queen Victoria», 1921) та «Єлизавета і Ессекс» («Elizabeth and Essex», 1928) Л. Стречі, і особливо детально проаналізувала твір Г. Ніколсона «Деякі постаті» («Some people», 1927). Уміння автора поєднати фактичну правду та художню уяву захоплювало В. Вулф: «Пан Ніколсон довів, що можна користуватися численними прийомами

художньої прози, коли маємо справу з реальним життям. Він підтвердив, що суміш вигадки і правди може подати особистість вражаюче» [6, 191].

Попри те, що «Деякі постаті» Г. Ніколсона є однією з нечисленних біографій, що загалом відповідає законам жанру, В. Вулф добачила у ній досить серйозну ваду. Письмениця дорікала авторіві «Деяких постатей» тим, що він, як і його попередник Л. Стречі, і багато інших біографів, «пише про людей і одночасно про себе самого» [6, с. 189]. На думку В. Вулф, автор зобов'язаний бути в тіні, щоб його особистість не закривала собою особистість об'єкта біографії. В. Вулф висловила своє враження від прочитаного твору Г. Ніколсона: «Справді у фіналі ми усвідомлюємо, що постать, яку було так довершено і майстерно зображено, – це постать самого автора» [6, с. 190]. Проблема автобіографічного елемента у художній творчості буде завжди актуальною для самої Вулф. Вона не раз повторюватиме про «незаангажованість» митця, його повне відсторонення від художнього матеріалу. Так, в есе «Власний простір» письменниця розмірковує: «Прочитавши главу чи дві, мені здалося, ніби якась дивна тінь з'явилася на сторінці. Це була пряма темна смуга, що нагадувала собою літеру «Я» [англ. – «I» – Г. В.]. Починаєш зазирати туди й сюди, щоб углядіти пейзаж позаду неї. Я і досі не впевнена, що там було насправді – дерево, чи, може, жінка, яка прогулювалась собі? «Я» завжди відволікає. «Я» набридає» [7, с. 115]. Та і самій В. Вулф буде дуже важко втілити концепцію авторського відсторонення у власних художніх творах. Відразу після закінчення біографії «Роджер Фрай» у приватних листах письменниця зізнавалася: «...величезною трудностю було не втручатися, і водночас не бути безбарвною. Ніщо раніше не видавалося мені таким диявольськи складним» [12, с. 411].

Есе «Мистецтво біографії» («The art of biography, 1939»), написане одинадцять років після «Нової біографії», є логічним продовженням жанрових пошуків В. Вулф. Аналізуючи ту кількість життєписів, які з'явилася на її пам'ять, письменниця помітила їх недовговічність: «з-поміж безлічі написаних біографій реально продовжують існувати лише кілька» [10, с. 120].

В. Вулф розмірковувала над тим, чи є насправді життєпис видом мистецтва, адже порівняно з іншими, біографія – надзвичайно молодий жанр, що остаточно сформувався лише в XIX ст. Тому, на жаль, багато читачів не сприймають життєпис як твір мистецтва. Такому несправедливому ставленню великою мірою сприяв досвід вікторіанських біографів, що створювали лише «воскові фігури, які зараз зберігаються у Вестмінстерському абатстві... і мають лише поверхову схожість з реальною людиною» [10, с. 121]. В. Вулф звинувачує біографів минулого в тому, що вони свідомо уникали розповідати про певні важливі, але, можливо, не завжди сприйнятні для вікторіанського суспільства риси характеру особи.

Письмениця також розмірковує над проблемою творчої свободи біографа. На думку В. Вулф, життєпис – один із найсуворіших жанрів літератури, оскільки він базується на фактах, достовірність яких легко з'ясовується. На її думку, біограф обмежений сухими фактами, натомість романіст має можливість створювати власні яскраві образи.

Аналізуючи життєписи Л. Стречі, В. Вулф підкреслила таку важливу для неї відмінність між біографіями «Королева Вікторія» та «Єлизавета і Ессекс». Йшлося про те, що Л. Стречі, працюючи над першим вищезгаданим життєписом, володів величезною кількістю біографічних даних, свідчень, листів, інших історичних фактів про королеву Вікторію, і йому залишалося лише вміло задокументувати їх у хронологічному порядку та стилістично оформити. Історичних свідчень про іншу королеву – Єлизавету – було обмаль, тому автор біографії, уповноважений докладно розповісти про життя королівської особи, змушений був вдатися до вигадки. Саме цей факт посприяв тому, що життєпис «Королева і Ессекс» сприймався читачами як захопливий художній твір.

Тому, на переконання В. Вулф, жанр біографії варто розвивати шляхом його зближення з іншими жанрами прози. Живий правдивий образ людини можна творити, подаючи її внутрішній духовний світ, отоді життєпис матиме і фактичну історичну достовірність, і художню цінність.

З вірою у майбутнє жанру В. Вулф занотує: «Біографія лише на початку своєї кар'єри, попереду у неї ще довге й активне життя» [10, с. 125]. В. Вулф як проникливий теоретик літератури передчувала зміни біографічного жанру, що мали настати у найближчому майбутньому.

«Праця біографа – неоціненна» [10, с. 125], – зауважувала письменниця. Справді, створення життєпису є завжди складнішим завданням, аніж писання романної літератури. По-перше, біографія не завжди приносить очікувану винагороду: навіть у випадку створення талановитої біографії, запам'ятовується радше її суб'єкт, аніж її автор. Майстерність біографії часто називають заслугою тієї людини, про яку йдеться. Художня проза ж, на противагу біографії, дає більше нарцистичного задоволення її авторові. До того ж, створення життєпису, як зазначала В. Вулф, є «дорогим капіталовкладенням» [цит. за 1, с. 30], що вимагає значних фінансових затрат на подорожі, візити, листування тощо, і тому процес написання біографії зазвичай триває значно довше.

Упродовж усієї творчості В. Вулф зверталася до питання про створення біографії нового ґатунку. Сторінки щоденників, есе, листи рясніють міркуваннями письменниці про реформування біографічного жанру. «Оскільки життя повинно починатися з народження і тривати упродовж років, події слід зображати у хронологічному порядку. Але чи вони мають істотний стосунок до нього [об'єкта біографії – Г. Б.]? Ось, де підкрадається сумнів; тремтить перо; біографія переростає у звичайнісінький грибковий наріст... Фактичні події мають вагоме значення. – Саме тут біографія потрапляє в скрутне становище. Біограф не вміє вилучити найдрібніші атоми. Він накреслює лише зовнішню оболонку» [цит. за 4, с. 10].

Вірджинія Вулф як істинний новатор модернізму спробувала себе у біографічному жанрі, створивши три життєписи: «Флаш», «Орландо» та «Роджер Фрай».

ЛІТЕРАТУРА

1. Backscheider P. Reflections on Biography / Paula R. Backscheider. – Oxford : Oxford University Press, 1999. – 312 p.
2. Briggs J. Reading Virginia Woolf / Julia Briggs. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. – 236 p.
3. Briggs J. Virginia Woolf. An Inner Life / Julia Briggs. – London : Penguin Books, 2006. – 527 p.
4. Lee H. Virginia Woolf. / Hermione Lee. – London : Vintage, 1999. – 892 p.
5. Sproles K. Desiring Women : The Partnership of Virginia Woolf and Vita Sackville-West / Karyn Z. Sproles. – Toronto : University of Toronto Press, 2006. – 242 p.
6. Virginia Woolf : Selections from her Essays / [ed. by W. James]. – London : Chatto and Windus, 1966. – 205 p.
7. Woolf V. A Room of One's Own / Virginia Woolf. – London : Penguin Books, 2004. – 132 p.
8. Woolf V. Moments of Being. Unpublished autobiographical writings/ Virginia Woolf / [ed. by J. Schalkind]. – New York, London : Harcourt Brace Jovanovich, 1977. – 208 p.
9. Woolf V. The Common Reader / Virginia Woolf. – London : Penguin Books, 1938. – 240 p.
10. Woolf V. The Death of the Moth and Other Essays / Virginia Woolf. – London : The Hogarth Press, 1943. – 157 p.
11. Woolf V. The Diary of Virginia Woolf [in 5 vols.] / Virginia Woolf / [ed. by Anne Olivier Bell]. — London : The Hogarth Press, 1977–1984. —
12. Vol. 3: 1925–1930. – 1980. – 384 p.
13. Woolf V. The Letters of Virginia Woolf [in 6 vols.] / Virginia Woolf / [ed. by N. Nicolson and J. Trautmann]. – London : The Hogarth Press, 1975–1980. —
14. Vol.1: 1888–1912. – 1975. – 532 p.
15. Vol.4: 1929–1931. – 1978. – 442 p.
16. Vol.6: 1936–1941. – 1980. – 558 p.